

**THE TRAP AND POISON METAPHORS IN
THE POETRY OF YUNUS EMRE**

Yunus Emre'nin Şiirinde "Tuzak ve Ağu" Metaforu¹

Funda TOPRAK²

Abstract

Yunus Emre, who attracts attention on himself through his simple and fluent style, is one of the first representatives of Hodja Ahmed Yesevi's understanding of mysticism in Anatolia. His poems have a deep and layered meaning that lies beneath simple similes. Concepts such as shopping, market, trade, poison and trap belonging to daily life appear as metaphors in Yunus Emre's poems. In the Koran, Allah, preferred to use simple examples in order to be understood better by His servants. In this respect, it is possible to see similar metaphors in Yunus Emre's poems. This situation can be evaluated in two aspects. We can consider that Yunus Emre knew the Koran well and he took it a model for himself. On the other hand, we can find identity of a Sûfi man who has made the explanation of the Koranic verses his duty in his poems. Regardless of its purpose, its artistic aspect and unique style should not be ignored. Metaphors are linguistic events in which the world of thought is revealed. The mind, by using metaphors, forces the language's possibilities infinitely to abstract concrete objects. The richness of metaphors is also an indicator of the richness of the world of thought. Metaphors have a direct connection to culture. In Yunus Emre, it is possible to reveal the geography of Anatolia in which he lives and the mysticism he believes in by studying the metaphors. This study is intended to show the deep meaning of the metaphors of the trap and poison, which are frequently used in his poems. In the study, we have fixed that he poet used these metaphors based on the Holy Koran; so we tried to find metaphors in the various Koranic verses and we've matched them to each other. The poet prefers to explain the different metaphors like the trap, to fall into a trap, to get out of the trap, to know the art of trap by the way of the concepts such as love and love of the world. Yunus Emre also likens the love of the World into poisonous meal and to poisoned honey; and his troubles on the path of Sufism into poison and snake.

Keywords: Yunus Emre, Metaphors, Trap Metaphor, Poison Metaphor

Öz

Türk edebiyatının sade ve akıcı üslubuyla dikkat çeken şairlerinden olan Yunus Emre, Hoca Ahmed Yesevi'nin tasavvuf anlayışının Anadolu'daki ilk temsilcilerindendir. Onun şiirleri basit benzetmeler altında yatan derin ve katmanlı bir anlama sahiptir. Günlük hayata ait alış-veriş, pazar, ticaret, ağü/zehir, tuzak gibi kavramlar Yunus Emre'nin şiirlerinde birer metafor olarak karşımıza çıkar. Kur'an-ı Kerim'de de Allah kullarının daha iyi anlayabilmesi için basit örnekleri kullanma yolunu

¹ Bu çalışma Kırşehir Ahi Evran Üniversitesince düzenlenen "Anadoluda Yazı Dilinin Kuruluşu Uluslararası Sempozyumu"nda sözlü bildiri olarak sunulmuş çalışmanın genişletilmiş makale şekline getirilmiş biçimidir.

² Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Böl. Öğr. Üyesi.

tercih etmiştir. Bu açıdan bakıldığında Yunus Emre'nin şiirlerinde de benzer metaforları görmek mümkündür. Bu durum iki açıdan değerlendirilebilir. Yunus Emre'nin Kur'an-ı Kerim'i iyi bildiği ve kendisine örnek aldığı düşünülür. Diğer yandan, onun şiirlerinde, kendisine ayetleri açıklamayı görev edinmiş bir tasavvuf adamı kimliğini bulabiliriz. Amacı ne olursa olsun onun sanat yönü ve eşsiz üslubu da göz ardı edilmemelidir. Metaforlar, düşünce dünyasının gün yüzüne çıkarıldığı dil olaylarıdır. Zihin, metaforları kullanarak somut nesnelere soyutlaştırabilmek için dilin imkanlarını sonsuz bir biçimde zorlar. Metaforların zenginliği, düşünce dünyasının da zenginliğinin göstergesidir. Metaforların kültürle doğrudan bir bağı vardır. Yunus Emre'de de içinde yaşadığı Anadolu coğrafyası ve inandığı tasavvuf yolunu, metaforlarının incelenmesiyle ortaya koyabilmek mümkündür. Bu çalışma onun şiirinde sıkça kullanılan tuzak ve ağu (zehir) metaforlarının şiirlerindeki derin anlamını gösterebilmek amacıyla hazırlanmıştır. Çalışmada onun bu metaforları Kur'an-ı Kerim kaynaklı olarak kullandığı tespit edilmiş, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli ayetlerde geçen metaforlar bulunarak eşleştirme yapılmaya çalışılmıştır. Tuzak, tuzağa düşmek, tuzaktan kurtulmak, tuzağı seçmek, tuzak ilmini bilmek gibi çok farklı metaforları nefis, dünya sevgisi kavramlarını anlatmak için tercih eder. Yunus Emre ayrıca dünya sevgisini, ağulu aş, zehir katılmış bal; tasavvuf yolunda çekilen sıkıntıları zehir, yılan zehri gibi usta metaforlarla okuyucusuyla buluşturur.

Anahtar Kelimeler: Yunus Emre, Metaforlar, Tuzak Metaforu, Zehir Metaforu

Giriş

Metafor, genel olarak iki kavram arasındaki benzerlik ve bağdan yola çıkarak zihinde modellenerek haritalanıp aktarılması olarak tanımlanır. Metaforlaşma sürecinde karşılaştırma ve benzetmeden yararlanılmaktadır. Metaforlar düşünce dünyasının sözcüğü genişletme yoluyla yaptığı aktarımlardır. Sözcükler gerçek anlamlarından uzaklaşırken metafora yaklaşırlar ve aslında daha da güçlenirler. Sözcüğün metafor olarak çeşitli biçimlerde kullanımı bize sözcüğün eskiliğini ve işlenmişliğini de göstermektedir. Metaforlarla kültürün sıkı ilişkisi vardır. Bir milletin sahip olduğu kültürel kodları metaforlardan yola çıkarak tespit edebiliriz. Kültürel kodların ve düşünce sisteminin somutlaştırılması için başvurulan temel yollardan biridir metafor. Metaforlarda doğa ile ilgili öğeler insana ya da tam tersi insanla ilgili öğeler doğaya aktarılabilir. Bu tür metaforlar kültürlerde insanın doğa ile kurduğu ilişkinin ip uçlarını verir. Soyut düşüncelerin zihinden çıkararak anlatılabilmesi yani somutlaştırılması için de insan zihni yine benzerlik-karşıtlık öğelerini devreye sokar ve metaforlara başvurur. Somut nesne ve olayları daha insani, daha duygusal bir boyutla tanımlamak insanın nesne ve olaylarla arasında kurduğu bağı gösterir. Burada da zihin, metaforları kullanarak somut nesnelere soyutlaştırabilmek için dilin imkanlarını sonsuz bir biçimde zorlar. Bu sanatsal söyleyişin de çıkış noktasını oluşturur. Zihnin ve düşünce dünyasının daha üst basamaklara taşınabilmesi için metaforlar kullanılır.

Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biridir Yunus Emre. Şiirlerini sade ve anlaşılabilir bir dille söylemiş derin fikirleri basit metaforlarla herkesin anlayabileceği şekilde ifade etmeyi başarabilmiştir. Onun şiirlerinin çok katmanlı bir yapı gösterdiğini basit ve bilinen metaforlarla verdiği tasavvufi fikirlerinin şiirlerinde çok güzel bir şekilde harmanlandığını görürüz. Tasavvuf kültürünün oluşmasında onu şiir dilinin büyük etkisi olmuştur. Faruk Kadri Timurtaş Yunus Emre'nin diliyle ilgili şu yorumları yapar:

"Eski Anadolu Türkçesi denilen bu devrenin en büyük temsilcilerinden olan şairimiz, dilimizi son derece güzel kullanıp işleyen, geliştiren büyük bir sanatkârdır. Dili eşsiz bir kudret ve hünerle kullanan Yunus'un şiirlerinde Türkçe en güzel şeklini almıştır. Dilimizin

milli sesini, milli çehresini ve dehasını o devirde en iyi aksettiren sanatkâr Yunus Emre'dir. Onun dili en güzel, en halis Türkçedir. Yunus halkın dilini en canlı, en ışıklı ve en sıcak şekilde kullanmıştır. Türkçenin bir edebiyat ve kültür dili olmasında Yunus'un hizmeti son derece büyüktür. Bu dil, İslami Türk medeniyetinin o devirde taşıdığı bütün zenginliği içine alan ve aksettiren milli bir dildir. Türk halkının bütün duygu, heyecan ve düşüncelerini, bütün iç zenginliğini en iyi şekilde verebildiği için de son derece samimi ve bizdendir. Yunus sâde bir dil kullandığından halk, O'nu yüzyıllar boyunca severek okumuştur, bugün de severek okumaktadır. Türk milleti Yunus'ta kendi öz dilini ve kendi iç dünyasını bulmaktadır” (Timurtaş, 1989: III).

“Yunus Emre'nin, veya ona ait gösterilen, bazı şiirleri tasavvufi mahiyeti itibariyle yoğun sembol ve mecaz barındırmakta ve bu özelliğiyle şathiye olarak değerlendirilmektedir. “Süfinin sekr, vecd, cezbe, galebe, inbisat, istiğrak, cem', fenâ ve tevhîd-i zâtî gibi kendini kontrol edemediği tasavvufi haller içinde söylediği sözler ” olarak tanımlanan şathiyeler üzerine yapılan bir çalışmada Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı, Yunus'un 17 şiirini şathiye olarak değerlendirilmişlerdir.” (Yağcıoğlu, 2016:79)

Yunus Emre şiirlerinde kullandığı metaforları hem içerisinde bulunduğu şiir geleneğinden hem de yaşadığı Anadolu coğrafyasından beslenerek geliştirmiştir.

Onun şiirlerindeki sembolizmi İsmail Yakıt şu sözlerle değerlendirir. “Yunus'un şiirlerinde aşk, insan-ı kâmil, hayat-ölüm, varlık- yokluk gibi metafizik konuların hakim olduğu görülmektedir. Bütün bu konular onda “insan-ı kâmil”in şahsında yoğunlaşmakta ve Yunus kendi ideal benliğini bu üniversal tipin kendi varlığındaki tezahüründe aramaktadır. Yunus bu ideal insan tipini kendi ideal benliğinde ancak “aşk”la bulabilmektedir. Bunun için de kamil bir müridin rehberliğini ve nefis mücadelesini zorunlu görmektedir. O halde Yunus'un kullandığı motiflerin sembolik değerleri “insan ve tasavvuf” çerçevesinde olacaktır” (Yakit, 1990:149)

Yunus Emre'de tuzak metaforu nefis tuzağı, cana tuzak kurmak, tuzaktan kurtulmak, tuzağı koparmak gibi yapılarla karşımıza çıkmaktadır.

DÜNYA-NEFS TUZAKTIR METAFORU

Yunus Emre'ye göre hem **dünya** hem de **nefs** insan için iki büyük tuzaktır. Bu tuzakları fark edebilmek, gözünü iyice açabilmek gerekir. İnsan bu tuzakları fark ederse tuzağa düşmeyecektir. Tuzaktan kurtulabilmek için insan bir kılavuza yani şeyhe ihtiyaç duyar.

Yunus Emre'nin şiirlerinde tuzak, ağı ve zehir metaforu önemli bir yer tutmaktadır. Dünyaya ve nefse ait bu metaforların Yunus'un şiirlerinde bu kadar yer tutmasının en önemli nedenlerinden biri gafletten uyanıp hakikati idrak noktasına ulaşan kişinin aşlında Kur'an'daki ayetlerin de bir yorumuna ulaştığı gerçeğini fark etmesidir. Bilindiği üzere Kur'an-ı Kerim'de En'am Suresi 32. Ayette ve Ankebut Suresi 64. Ayette “dünya hayatı ancak bir oyun ve eğlencedir” buyurulmaktadır. Öyleyse insanın dünyanın tuzağına düşmemesi ve dünyaya ait bu zehirleri içmemesi gerekmektedir. Bir manada nefis tezkiyesi; saf ve nurâni olan ruhun, dünya ve beden maddiyatçı yönelimlerine yüz çevirerek mümkün merteye eski saflığına kavuşma çabasıdır. Bu çabanın sonucunda dostun yerine ulaşılacaktır ki bu yerden daha iyi bir durak bulmak Yunus'a göre mümkün değildir.

Tuzak dünyadır düşülür.....> kılavuzsuz yola çıkılmamalı

Dünyayı düşülecek bir tuzak olarak görme fikrini Kur'an-ı Kerim'deki ayetlerle temellendirebiliriz. Al-i İmran Suresi 14. Ve 185. Ayetlerde insanlara dünyada verilen

nimetlerin onların oyalanmaları için verildiği asıl mekanın ahiret olduğu vurgulanır. “İnsanlara kadınlar, oğullar, yüklerle altın ve gümüş yığınları, salma atlar, davarlar, ekinler kabilinden aşırı sevgiyle bağlanılan şeyler çok süslü gösterilmiştir. Halbuki bunlar dünya hayatının geçici faydalarını sağlayan şeylerdir. Oysa varılacak yerin (ebedi hayatın) bütün güzellikleri Allah katındadır.”(3/14) “Her canlı ölümü tadacaktır. Kıyamet günü ecirleriniz size eksiksiz olarak verilecektir. Kim cehennemden uzaklaştırılıp cennete konursa o, gerçekten kurtuluşa ermiştir. Dünya hayatı, aldatici zevkten başka birşey değildir.” (3/185). Yine Enam Suresi 32. Ayette de dünya hayatının eğlence ve oyundan başka bir şey olmadığı esas olanın ahiret hayatı olduğu bir kez daha zikir edilmektedir. “Dünya hayatı, eğlence ve oyundan başka bir şey değildir. Ahiret yurdu ise, Allah'tan korkanlar için daha hayırlıdır. Aklınızı kullanmaz mısınız?” (6/32)

Bu yol yavlak uzakdur dünya ana duzakdur

Bu duzaga ugrayan komaya kılavuzın (Tatçı, 1990:257)

“Bu yol çok uzaktır, yol üzerinde dünya bu yolun tuzaklarındandır. Bu dünya tuzağından geçen kılavuzunu bırakmamalı”

Fatih Köksal, cönklerde Yunus mahlaslı Yunus Emre'ye ait olduğu düşünülen şiirleri yayınlamıştır. Onun yayınladığı şiirler içerisinde dünya'nın tuzak olduğu fikrini tekrarladığı şu şiiri de geçmektedir.

Gelün hey kardaşlar gelün

Bu menzilırağa benzer

Fikr idelüm şu dünyâyı

Hemân bir duzağa benzer (Köksal, 2017:189)

Tuzağa düşmek.....>tuzaktan kurtulmak

Dünya ve yaşanan ömrü tuzak olarak gören Yunus Emre, kendi durumunu avcı tarafından tuzakla yakalanmış bir yaban keçisine benzetmektedir. Tuzağa yakalanan bu keçiyi avcının elinden kimse kurtaramayacaktır. Ölüm anı gelmeden onun için kurtuluş söz konusu değildir. Ömrü ne kadar uzun olursa özgürlük ihtimali de o oranda uzaklaşacaktır kendisinden. Yunus Emre ölümü tuzaktan kurtuluş ve asıl özgürlüğe bir kavuşma olarak düşünmektedir. Mevlana'nın ölüm gecesini “şeb-i arûs” (düğün gecesini) olarak görme anlayışının Yunus Emre'de de varlığını sürdürdüğünü söyleyebiliriz.

Ömrüm niçe olurısa azâdlıgum muhal durur

Sayyâd elinden kim alır duzağa düşecek nahcîr (Tatçı, 1990:71)

“Avcının elinden tuzağa düşen yaban keçisini kim kurtarabilir, ömrüm ne kadar olsa da tuzaktan kurtulmam yine de mümkün olmayabilir”

Nefs Tuzağını seçmek.....> uyanık olmak metaforu

Edhem Cebecioğlu, “Nefs” sözcüğünün Kur'an'da sekiz ayrı manada kullanıldığını belirtmektedir. Bu manalar;

1. Zâtullah manasına: Tâhâ/41, Al-i imran/28, En'am/12,54, Mâide/116.

2. İnsan ruhu: Fecr/27, En'am/93, Zümer/42.

3. Kalp, sadır vb. manalar: Al-i imrân/154, A'râf/205, Yusuf/77, Bakara/77, 109, 235, Nisa/113, En'âm/158, Yunus/100, Enbiyâ/64, Nemi/14, Fussilet/53.
4. insan bedeni: Al-i İmrân/146, 185, Enbiyâ/35, Ankebût/57, isrâ/33, Yusuf/26, 30, 61.
5. Bedenle beraber ruh: Bakara/286, En'âm/152, Yunus/23, 30, 44, 49, 54, Ra'd/11, 42, İsrâ/7, Tâhâ/15, Ankebût/6, Zümer/70, Mü'min/17, Câsiye/15.
6. insana kötülüğü emreden kuvvet manasına: Yusuf/18, 53, Tâhâ/96, Mâide/30.
7. Zât manasına: Bakara/48, Lokman/28, 34, Müddesir/38.
8. Cins manasına: Tevbe/128, Rum/28, A'râf/188, Şûra/11.

Nefsini bilen Rabbini bilir: Bu sözün, hadis olması hususu tartışmalıdır. Ancak sûfiler, bu ifadeyi sık sık kullanırlar. İnsanın, kendisi üzerinde düşünmesini tavsiye eden çeşitli âyetler vardır. Bu, âyetler, âfâk denilen dış dünya hakkında düşünerek Hakk'a ulaşmanın mümkün olduğunu gösterdiği gibi, enfüs denilen iç dünya üzerinde de düşünerek aynı sonuca varılabileceğini gösterir. Gölpınarlı bu ifadeyi, şu şekilde açıklamıştır: "Nefsini bilen, yani, kendisini acz ile, noksanlıkla, bilgisizlikle, yoklukla bilen, Rabbini bilir, yani Rabbini kudretiyle, yüceliği ve kemâliyle, bilgisiyle, varlığıyla bilir" (Cebecioğlu, 2009:199)

Kehf Suresi 28. Ayette nefsin tuzağına düşmemek ve uyanık olmak fikri işlenmektedir. Yunus Emre bu metaforu aynen şiirinde kullanmıştır. "Nefsince de, sabah akşam rızasını isteyerek Rablerine yalvaranlarla beraber candan sabret. Sen dünya hayatının süsünü isteyerek onlardan gözlerini ayırma. Kalbini, bizi anmaktan gafil kıldığımız, nefsinin kötü arzusuna uymuş ve işi hep aşırılık olan kimseye uyma"(18/28)

Zinhar gözünü açagör nefis duzagını seçe gör

Dost mahfiline geçe gör andan yigrek turak nedür (Tatçı,1990:53)

"Gözünü iyice aç, nefsin tuzağını fark et ki Dostun (Allah'ın) makamına geçebilesin, İnsan için ondan daha iyi bir durak var mıdır?"

Yunus Emre, bu şiirde nefsin insanlar için en büyük tuzak olduğunun farkındadır. Bu tuzağı fark edebilmek ancak gözünü açmak yani uyanık olmak, gerçekleri iyice görebilmekle mümkündür. Bunu başarabilenler asıl makama yani Allah'a ulaşabileceklerdir. "Kul için o yüce makamdan daha iyi bir durak var mıdır?" Şeklinde cevabını bildiği bir soruyla aslında "kul için ondan daha iyi bir makam, durak yeri yoktur" mesajını ileten Yunus Emre nefsin tuzaklarını fark etmeyi dost mahfiline geçmek için ilk yol olarak görmektedir.

Tuzak üz- "tuzaktan kurtulmak".....>özgürlük

Ben bu yurtlu degülem bunda durup niderem

Niçe niçe tutsaklu tuzak üzdüm giderem (Tatçı, 1990:234)

"Bu bu yurda ait olmadığım için burada durup ne yapabilirim. Pek çok tutsaklığın tuzağını kopardım tuzağını bozdum (asıl yurduma) gitmekteyim."

Tasavvufa göre insan **Bezm-i Elest**'ten beri gurbettedir. Gurbet, onun bu dünyada geçirdiği her gün, aldığı her nefestir. Gurbet bir mekanın yanında bir zamanı da ifade eder. Yunus da kendisini bu yurtlu olarak görmemektedir. Burada ne işi olduğunu bilmemektedir, şaşırmıştır. Gönül kuşu bir kafese konulmuştur, o kafesten uçacağı günü (ölüm anı) , sevgiliye kavuşacağı anı (şeb-i arüs) beklemektedir. Bu kafesten kurtuluş fikri Yunus Emre'nin bu beyitinde tuzaktan kurtuluş, tuzakları koparma (tuzak üz-) fikri ile dile gelir.

Cana tuzak kurmak.....> Aşka Ulaşmak Metaforu

Câna tuzak kuralum şâyed 'ışk ele gire

İşkî niçe avlarlar soralum tutmuşlara (Tatçı, 1990:336)

“Cana, aşkı ele geçirmek için tuzak kuralım aşkı bu tuzakla yakalayabilenlere aşkı nasıl avladıklarını soralım?”

Bu metaforunda Yunus Emre oldukça ilginç bir yaklaşım sergiler. Çünkü zaten kafeste olan cân yani insan ruhunda saklı olan aşk öyle kolay bulunabilen bir şey değildir. Onu da yakalamak için tuzak kurmak gerekmektedir. **Kafes içinde tuzak, rûh içinde aşk** iç içe geçmiş iki kavramdır. Ruhun içindeki aşkı bulmuş olanlara, bunun yolunu bilenlere sormak gerekir ifadesiyle Yunus Emre yine bir mürşidi işaret etmektedir.

Tuzak ilmini bil.....>yakalanmayı yakalayabilmek

Şöyle hevaî gelür duzak 'ilmin kim bilür

Niçe duzak kuralum bu konmaduk kuşlara (Tatçı, 1990:336)

“Bu havada olup konmayan kuşları yakalamak için nasıl tuzak kuralım, bu tuzak ilmini bilen kimdir?”

Cana tuzak kurarak aşkı yakalama fikrini devam ettiren Yunus Emre tuzak kurma ilminden bahs etmektedir. Bilindiği gibi kuşları avlamak için ağaç dallarına ve yerlere tuzak kurulmakta kuşlar dala ya da yere kondukları vakit tuzağa yakalanmaktadırlar. Aşkı yere konmayan, sürekli havada uçan bir kuşa benzeten şairimiz bu kuşun nasıl yakalanacağını bilememektedir. Yine mürşide gönderme yapar, mürşid tuzak ilmini bilendir. Aşkı nasıl yakalayacağını bilen ve bunu müridine öğretendir.

Cennet tuzaktır.....>Müminleri kandırmak için

Fussilet Suresi 31. Ayette müminler için cennet müjdelenmekte ve canlarının çektiği herşeyin orada bulunacağı bildirilmektedir. "Biz dünya hayatında da, ahirette de sizin dostlarınızız. Cennette sizin için canınızın çektiği ve istediğiniz her şey vardır."(41/31)

Kur'an-ı Kerim'de yaklaşık iki yüz ayette cennet kavramı geçmektedir. “İnanıp yararlı işler yapanlara, rablerine gereğince kulluk edenlere altlarından ırmakların aktığı, yemişleri ve gölgeleri sürekli (13/35), altın bileziklerle süslenecekleri, ince, kalın yeşil ipekliden elbiseler giyecekleri (18/31), köşklerin olduğu (25/10) ebedi olarak kalacakları” mekanların genel adıdır.

Yunus Emre'ye göre cennet de mü'minler için bir tuzaktır. Çünkü cennet için Allah'ı seven ve ona kulluk edenler gerçek aşık değildirler çünkü sevgilerinin karşılığını beklemektedirler.

Aşık mı diyem ben ana Tanrının uçmağın seve

Uçmak dahı tuzagımış mü'min cânların tutmağa (Tatçı, 1990:17)

“Tanrının cennetini seven, cennet için Tanrıya inanana aşık diyebilir miyim? Cennet bile mü'minlerin canını tutmak için bir tuzakmış”

Yine onun bir şiirinde cennet sadece birkaç köşk ve huriden ibaret basit bir mekan olarak görülmekte isteyenlere o mekanın kendisine ise mekanın sahibinin lazım olduğu fikri işlenmektedir.

Cennet cennet dedikleri birkaç köşkle birkaç huri

İsteyene ver anları bana seni gerek seni

Sufilerce anlatılan bir kıssa vardır. Zahidin biri elinde teşbihini çekerken nişanlısına sepetle elma götüren bir kızla karşılaşır. Sohbet sırasında sepette kaç elma olduğunu kıza sorar. Kızın cevabı ona vurulan bir tokat gibidir. Kız “hiç insan sevdiğine verdiği şeyi sayar mı?” deyince zahid elindeki teşbihi yere çalar. Tasavvufta ibadetin sayı ile ya da gösterişle yapılması en büyük kusurlardan sayılır. Gönülden gelen sevgi maddi ya da sayılabilen bütün varlıkları dışarda bırakmayı gerektirir. İşte Yunus Emre’de bu anlayışla bakar meseleye. Kur’an’da cennetle ilgili pek çok ayetei elbette bilmektedir, cenneti inkar durumunda değildir onun derdi görünüşte kulluk eden, kulluğu mükafat için yerine getirenlerdir. Gerçek kul mükafat fikrini aşmış olmalıdır, gerçek sevgi mükafatın çok ötesindedir.

AĞU/ZEHİR/ ZEHR-İ MAR METAFORU

Yunus Emre’de ağu/zehir/ zehr-i mâr (yılan zehri) metaforları da oldukça sık kullanılan ilginç metaforlardandır. O, bu metaforları kullanırken *dünya sevgisini zehirli bir yemeğe* benzetir kimi zaman bu zehirli yemeği yemek ya da içmek fikriyle bütünleştirir. Aşkın yani Allah’a kavuşmanın zorlu ve çetin yolculuğunu da zehirli yemek yemeğe/ içmeye benzeterek zorluğunun derecesini vurgular. Söylenen kötü sözlerin benzetme aracı olarak da yine ağu/ zehr kavramlarına başvurur. Söz, yerinde ve güzel söylenmezse onların yaptığı etkiyi yapar öldürücüdür. Ağu ve bal karşılaştırması yapılarak iki zıt kavram üzerinden göndermelerde de bulunur Yunus Emre.

Nezihe Araz, Yunus Emre’nin şiirlerinde “*ağuları şeker gibi yutmak*” benzetmesini şu şekilde yorumlamaktadır: “Seyr-i Sülûk’un üçüncü evresinde insan Allah’la barışık bir düzen kurmak zorundadır. Yani alıştığımız gibi Allah’ın ondan razı olmasını beklemek yerine önce o, birey, Allah’tan razı olacak, O’ndan gelen her şeyi gönül rızasıyla kabul edecek. Yunus’un açık seçik dediği gibi “ol yar için ağuları şeker gibi yutmak” gerekecek. Hatta şeker gibi bile değil şeker mi ağu mu seçmeden, nasibine gönül rızasıyla razı olacak” (Araz, 1990:118)

AĞU= NEFS= DÜNYA SEVGİSİ METAFORLARI

Mevlana’da nefis ile ilgili metaforlar konulu çalışmasında Adem Çatak, Mevlana’da da diğer sufilerde olduğu gibi nefis kavramının zehir ya da zehirli ot metaforuyla verildiğini belirtmekte, Mesnevi’den alınan şu bölümle makale örneklendirilmektedir. “Nefs zehirleriyle hastalanmış, hastalığa tutulmuşsan eline ne alır, elini nereye atar, neye sahip olursan hastalığa alet olur, onu da berbat edersin! Eline mücevher alsan, taş olur, gönül sevgisine yapışsan savaş olur... O (hastalık) yüzünden nimetler, umumiyetle illet olur. Hastalıkta yenen yemek insana hiç kuvvet verir mi? Ey inatçı, önüne nice güzelim nimetler geldi de hepsi kötüleşti, saf olanlar bile bulandı gitti! O illet durdukça şeker bile zehir kesilir. Her güzel ve tatlı şey, insana kötü ve acı gelir. İnsan ab-ı hayat içse ateş

sanır... O illetin zehri bütün canlılara sirayet eder. O illeti derhal geçirmeye çalışmak gerek.’ (Mevlânâ, 1965: III, 2677-2698) (Çatak, 2012:97)

Edhem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*’nde dünya maddesi için “1. Seni Allah’tan alı koyan şey, 2.İmtihan yeri, 3. Ahiretin tarlası, 4. Geçici fani yer. Dünya ile ilgili olarak dervişler yalan dünya, yalancı dünya demişlerdir. Dünya ayrıca cadı, yılan, zehir ve fahişeye benzetilmiştir ” açıklamasını yapmaktadır.(Cebecioğlu, 2009 :65)

Dünya sevgisi.....> ağulu aş

Dünyânun mahabbeti agulu aşâ benzer

Ahîrin sanan kişi agulu aşdan geçer (Tatçı:88)

“Dünya sevgisi zehirli bir yemektir, sonunu düşünen kişi bu zehirli yemekten vaz geçer, bu dünya sevgisini terk eder”

Dünyevi hazların mekanı olan beden insan cevherinin daimi mekânı olamaz. Bu yüzden Yunus’a göre insanın asli sorumluluğu, özüne yani Hakk’a ermektir. Dünya sevgisini **agulu aş** benzetmesiyle veren Yunus Emre’de bu metafor sık sık kullanılmaktadır.

Agudur bal degül dünya muradı

Niçe bir aguya parmak banasın (Tatçı:285)

“Dünyaya ait isteklerin zehirdir bal değildir, daha ne kadar zaman bu zehri parmağınla banıp tadacaksın?”

Zıt kavramları ağulu ve bal’ı karşılaştırarak etkili bir söyleyiş imkanı bulan Yunus Emre, dünyadaki tüm arzu ve heveslerin aslında bal gibi görünseler de aslında zehir olduğunun bilincindedir. Dünya arzuları peşinde koşanlara şaşırmakta ve sorgulamaktadır. Gerçek dünya ahiret olduğuna göre bu dünyanın arzularına tıpkı bir bala parmak batırıp tadan insanlar bu düşüncelerinden ne zaman vazgeçecek ve ne zaman gerçeğin farkına varacaklardır?

Bu şârun evvel dadı şehd ü şekerden şîrîn

Ahîr acısını gör şu zehr-i mâra benzer (Tatçı:86)

“Bu şehrin tadı ilk önce bal ve şekerden tatlıdır sonra acısını görmelisin ki yılan zehrine benzemektedir.”

Bazen de zehr-i mar “yılan zehri” olarak da verilen bu zehir insan için en tehlikeli düşman olarak verilir. Yunus’a göre söz kalbe giden yoldur, bu yolun adabını iyi bilip gönüllere girmek gerekmektedir. Söz eğer yerinde ve doğru kullanılmazsa bir zehre dönüşür.

dil.....> zehir saçan söz

Taş gönülde ne biter dilinde agu düter

Niçe yumşak söylese sözi savaşa benzer (Tatçı:83)

“Gönlü taşlaşmış olanın gönlünde ne yetişebilir, ne ürün verebilir?. Gölünde bir şey yetişmeyenlerin dili de zehirli olur. Ne kadar yumşak söylerse söylesin söylediği sözler savaşa benzer, acıdır, öldürücüdür”

Ağu sun-.....>eğitmek, olgunlaştırmak, nefisini öldürmek

Bana agu sunan kişi şehd şeker olsun aşî

Gelsün kolay cümle işi eli irer olsun ana (Tatçı:30)

“Bana zehir sunan kişinin yiyeceği bal ve şeker olsun. Bütün işleri kolaylaşsın bütün isteklerine ulaşsın”

Ağu iç-.....>olgunlaşmak, nefsinin öldürmek

İşkıla gelen erenler içer aguyı nüş ider

Topuğa çıkmayan çaylar denizle savaş ider (Tatçı:96)

“Aşk ile bu meclise gelen erenler zehri içerler, bu onlar için topuğa kadar suyu olmayan küçük çayların denizle savaşmaya kalkmaları gibi küçük, önemsiz birşeydir. Nefsle yapılan savaşta zehir içmek işin en küçük kısmıdır”

agulu yiyecek.....>bal ile yağdır

Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı

Söz ola agulu aş balı yağ ide bir söz (Tatçı:102)

“Söz vardır savaşları bitirir, söz vardır insanın başını kestirir. Yerinde ve zamanında söylenmiş doğru ve güzel bir söz, zehirli yemeği bal ve yağa dönüştürebilir”

Can ağusu yi-.....>sevgiliden ayrılık

Ger şehd ü şeker yirisem sensüz agudur cânuma

Çün cânımın sensin dadı kanda bulam senden yigrek (Tatçı:154)

“Eğer sensiz bal ve şeker yesem bu benim ruhum için bir zehirdir çünkü ruhumun tadı sensin senden daha iyisini nerede bulabilirim?”

Agulu şerbet ----->yutulamayan/kadehe konulamayıdır

Ol ilün bāğı olur şerbeti agu olur

Kadeh dutmaz ol agu nüş idüp yuda mısın

“O memleketin (vahdet yurdunun) bağının şerbeti zehirdir, o zehire hiçbir kadeh dayanamaz. O zehri içip yutabilir misin?”

Ağu----->bal değil zehr-i katildir

Aguya bal diyü barmak uzatdum

Aşum zehr-i kâtil katmışam ben (Tatçı:268)

“Ben, zehre bal diyerek parmağımı uzattım, yiyeceğime öldürücü zehir katmışım”

Aşk elinden içilen ağuş----->zehr-i katildir

Yünus sen Tapduğuna kıl du'ayı

İçersün zehr-i katil işk elinden (Tatçı:272)

“Yünus sen Tapduğuna dua et öldürücü zehri aşkın elinden içmekteisin (aşkın elinden içtiğin zehir bile şükür sebebin olmalıdır)”

Aşk ağusu----->tiryak (panzehir) Metaforu

Aceb aceb ne nesnedür bu derdile firak bana

Cânımı sarhoş eyledi ışk agusu tiryak bana (Tatçı:27)

"Bu dert ile ayrılık benim için çok çok acayıp nasıl bir şeydir canımı sarhoş etmiştir aşkın zehri benim için tiryak olmuştur"

Agu içmek----->ney şekerinden daha iyidir Metaforu

Tasavvufta talibin yolcuğu yani seyr ü sülük Yunus'un şiirlerinde sıkça yer bulur.

"Bu dünyaya gelen kişi birgün yine gitse gerek

Misafirdir vatanına birgün sefer etse gerek" dizelerinde de aynı düşünceyi dile getirir. Aşk yolcuğuna Bezm- Elest'ten beri çıkan insan için bu dünya gurbet yeridir, asıl vatanından uzaktır. Asıl vatanı olan Allah'ın yanına ulaşabilme hayatının temel gayesidir. Ancak bu gayesine ulaşabilmesi için Hak aşğının zorlu bir nefis terbiyesine ve nefsinin tamamen öldürmesine ihtiyaç vardır. Nefs ile yapılan savaş en zor savaştır. Bu savaşın zorluklarını tarif ederken sufiler ağü ve bal/şeker zıtlığını kullanırlar. Yunus Emre de bu beyitinde gül bülbül kıssasına gönderme yaparken kendisini dertli bülbülle özdeşleştirmektedir. Onun vatanı dikenliktir, gülistan yani bülbülün aşkını bulduğu yer ise ona yine gurbettir. Burada kendi durumunu bülbülden daha vahim gören şair, bülbülün en sevdiği şey olan ney kamışı şekerini bile tatlı bulmamakta bu yolda çektiği sıkıntıları benzettiği ağü içmek bile şekerden daha tatlı daha iyi olarak görülmektedir. Acısından şikayetçi değildir, çektiği sıkıntılar onun için tatlı gelmektedir.

Vatan oldu diken gurbet gülistân

Agu içmek yig oldu ney-şekerden (Tatçı, 1990:273)

"Dikenlik bizim vatanımız, gurbet de gül bahçemiz olmuştur, zehir içmek ney şekerinden daha tatlıdır"

Aynı metaforun devamını bu beyitte de buluruz. Aşk yolunda çekilen sıkıntılar ağü içmekle aynıdır, Allah yoluna gidenlerin acı, tatlı diye bir ayrımları olmaz herşeyi kabul ederek bu yola girerler.

Agu içerse nüş olsun süçi içerse hoş olsun

Yûnus ile yoldaş olsun gelsün Allah'ına giden (Tatçı, 1990:265)

"Allah yoluna giden gelsin Yunus'un yol arkadaşı olsun. Bu yola gidenlere zehir içseler içecek, tatlı içlerse hoş olsun"

Aşağıdaki şiirinde Yunus Emre gerçek bir olaya telmih yaparak ağü "zehir "sözcüğünü iki farklı şekilde kullanmaktadır. İlkinde Hazret-i Muhammed'e yemeğine zehir koyarak zehirlemek isteyenler olduğunu hatırlatan şairimiz peygamberin zehri şekerle dönüştürdüğünü söylerken yine metafora başvurur. Yunus Emre son mısradaki bal üretmeyen eşek arısının derdini yaşıyla döktüğü metaforuyla Hazret-i Muhammed'e de de salavat istemektedir.

Muhammed'e kâfirler üç kez agu virdiler

Birin kuzuyla yidi ikin aşın üstine

Aguyı kıldı şeker ol Resüllullah meger

Vir salavat zembûr-var derdile yaş üstine (Tatçı, 1990:328)

“Muhammed as.’a kafirler üç kez zehir verdiler, birini kuzu yemeğinde ikisini yemeğinin üzerine koydular. O Allah’ın resulü ağuyu şeker eyledi, sen eşek arısı gibi dert ile yaş dökerek O’na salavat ver”

Yunus Emre’de tuzak metaforu dünya ve nefis bağlamında ele alınmıştır. Diğer mutasavvıflarda da görülen dünyayı ve nefsi düşülecek tuzağa benzetme metaforları Yunus Emre’nin şiirlerinde bir ileri basamağa da taşınmış bu bağlamda cennet bile müminlere tuzak olarak değerlendirilmiştir. Tuzağa düşmek, tuzaktan kurtulmak yanında Yunus’un “tuzak ilmini bilmek” istemesi de onun orijinal bakış açısını gösteren bir başka unsurdur. Zehirle ilgili söz varlığında ağu, zehr-i mar (yılan zehri) sözcüklerini sıkça kullanan şairimiz bu kavramları öncelikle nefis kavramıyla bütünleştirir. Nefs zehirli bir yiyeceğe benzetilirken bazen zıtlıklardan da faydalanmaktadır. Önce bal gibi tatlı gelen dünya sevgisi ya da dünya hayatı aslında birer zehirli yiyecekten başka bir şey değildir. Şiirlerinde tuzak ve ağu metaforlarını sıkça kullanan Yunus Emre’nin kaynağını öncelikle Kur’an- Kerim’deki ayetler daha sonra örnek aldığı edebiyat geleneği olarak söyleyebilmek mümkündür.

KAYNAKLAR

- Araz, N. (1990). “Yunus Emre’nin Hayatında Cünûn-Fünûn- Sükûn Evreleri”, T.C kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yunus Emre Sempozyumu Bildiri Kitabı içinde, s.113-126, Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı.
- Cebecioğlu, E. (2009). Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü. İstanbul: Akçağ Kitapevi Yayınları.
- Çatak, A. (2012), “Mevlânâ Celâleddin-İ Rûmî’nin Nefs Kavramına Getirdiği Metaforik Yaklaşımlar”. *A.Ü TAED*,48. s.71-102.
- Köksal, F. (2017). “Şiir Mecmuaları ve Cönklerde Yunus”, Yunus Emre Kitabı içinde, ss..163-210. Aksaray: Aksaray Valiliği Yay.
- Tatçı, M. (1990). Yunus Emre Divanı I (İnceleme) . Ankara :Kültür Bakanlığı Yay..
- Tatçı, M. (1990), Yunus Emre Divanı II(Tenkitli Metin). Kültür Bakanlığı Yay. Ankara.
- Timurtaş, F. K. (1989), *Yunus Emre Divanı*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Timurtaş, F. K. (1989) “Yunus’un Dili Üzerine Notlar”, II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri, Ankara: s.405-412.
- Yağcıoğlu, S. A. (2016), Yûnus Emre’nin Bir Şiiri ve İsmâil Hakkı Bursevî’nin Şerhi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 55 (55), 77-90.
- Yakıt, İ. (1990), “Yunus Emre’de Sembolizm ve Üniversal Değerler”, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri içinde , Ankara: T.C Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı